

ALGEMEEN

A. Carmiggelt, e. a., ed., *A contribution to medieval and post-medieval archaeology and history of building. Teksten van lezingen gehouden tijdens het symposium 'Archeologie en bouwhistorie: techniek-gebouw-structuur' te Rotterdam op 4 en 5 oktober 1996* (Rotterdam Papers X; Rotterdam: [Coördinatiecommissie advies inzake archeologisch onderzoek binnen het ressort Rotterdam], 1999, 249 blz., f59,50, ISBN 90 802118 2 6).

De zeer omvangrijke titel doet grotendeels recht aan de brede insteek van deze bundel, die de verwantschap tussen archeologie en bouwhistorie voor het voetlicht wil brengen. De achttien bijdragen tonen aan dat deze verwantschap momenteel het sterkst tot uiting komt in de (laat-) Middeleeuwse en de Moderne tijd, van ongeveer het jaar 1000 tot heden, hoofdzakelijk in stadskernonderzoek.

Een belangrijke overeenkomst tussen beide disciplines vormt de onderzoeksmethode, aldus het Ten geleide: 'bouwhistorici documenteren op archeologische wijze' (7). Met name de bijdrage van Arnold Carmiggelt, 'Het nut van contradicties', biedt een blik in de methodologische keuken van de archeologie. Hij toont in zijn reconstructie van het ontstaan van Rotterdam aan, dat gegevens uit verschillende bronnen met de grootste (kritische) zorg met elkaar in verband gebracht moeten worden. K. J. Steehouwer voert een vergelijkbare puzzel uit, echter in drie dimensies, voor de 'Hoofdwacht in Haarlem'. In de bijdragen van M. C. Laleman, Bart Klück en Peter Bitter wordt een wetenschappelijk verantwoorde samensmelting in breder verband geïllustreerd voor respectievelijk de steden Gent, Utrecht en Alkmaar, waar dit al vele jaren van stadsweg met succes wordt toegepast.

Hier blijkt de bundel, ondanks de titel waarin slechts het 'duo' archeologie en bouwhistorie ten tonele wordt gevoerd, inhoudelijk toch de 'historische trits' te behandelen: het ondergrondse archief, het bovengrondse archief in hout en steen en het geschreven archief. In de meeste bijdragen wordt ook deze derde historische bron als onmisbaar beschouwd. Want gegevens als de uitgifte van gronden, het splitsen of samenvoegen van percelen, de eigendomsverhoudingen, verbouwingen en in meer recente tijden (hoofdzakelijk sinds de woningwet van 1901) ook vele bouwtekeningen, zijn in archieven na te speuren, benevens oude prenten en foto's.

Wat onderscheidt archeologie van bouwhistorie? Het Ten geleide verwoordt het algemeen heersende inzicht, namelijk dat 'het maaiveld ... de kunstmatige grens' is tussen deze disciplines (7). Hoe kunstmatig deze grens in inhoudelijk opzicht ook mag lijken, in de praktijk blijkt die onvermijdelijk. In de eerste plaats zijn er methodologische verschillen, die voortkomen uit de verschillende objecten waarmee de disciplines zich bezighouden. Kortweg: grondsporen en potten tegenover constructietechnieken en bouwsporen. Ten tweede verschilt beider plaats in het proces van de monumentenzorg. Archeologie is in wezen destructief en wordt veelal ingezet in situaties waar eventuele bebouwing is verwijderd en grootschalige ingrepen gepland zijn. Bouwhistorie daarentegen heeft (ook) non-destructieve onderzoeksmethoden en kan (moet!) worden ingezet ten behoeve van het behoud van het gebouwde erfgoed (zie Boekwijt, 37 en Glademans, 87-88). In toenemende mate wordt prijs gesteld op kennis van de historische waarden van gebouwen, niet alleen bij sloopplannen maar ook in de planvoorbereiding ten behoeve van verbouwingen of functiewijzigingen. Juist een bouwhistorische inventarisatie, zoals door R. Glademans beschreven voor Maaseik, biedt hiervoor belangrijke aanknopingspunten. Het recent verschenen boek van G. van Tussenbroek, ed., *Bouwhistorie in Nederland, kennis en bescherming van gebouwen* (Utrecht, 2000) geeft hierover meer informa-

tie. Op deze wijze kan voorkomen worden dat op het eerste oog oninteressante gebouwen worden afgebroken, waarna de archeoloog, als hij al de mogelijkheid daartoe verkrijgt, tijdens een opgraving kan ontdekken dat het een belangwekkend oud gebouw moet zijn geweest.

Verder blijkt dat archeologie en bouwhistorie niet alleen 'complementair [zijn] in chronologisch opzicht' (37). Bodemonderzoek is en blijft weliswaar onmisbaar om de ontwikkelingen voorafgaand aan de huidige situatie te leren kennen, maar vormt ook een belangrijke informatiebron voor de huidige toestand. Zo konden in de bijdrage van J. A. van der Hoeve, e. a. de afgebroken bouwdelen van het voormalige Cellenbroedersklooster te Kampen in verband worden gebracht met de behouden bouwdelen, wat een aanzienlijk completer beeld oplevert. Ook het inzicht in de positie van de oude 'Kelders in Groningen', door Frank van der Waard, wordt vergroot door de kennis van de ontwikkeling in maaiveldhoogten en van de grondgesteldheid, zoals die her en der in de stad archeologisch zijn vastgesteld. De beide bijdragen van Hemmy Clevis en Dirk J. de Vries, respectievelijk meer archeologisch en meer bouwhistorisch van karakter, tonen de wederzijdse waarde van deze, als het ware 'contemporaine complementariteit', aan in de wijk Voor(sters)straat te Zwolle.

Al met al biedt deze bundel een breed beeld van (voornamelijk) stadskernonderzoek in Nederland, vanuit een zoveel mogelijk gecombineerd archeologisch, bouwhistorisch en archivalisch perspectief. De individuele bijdragen bieden een schat aan informatie over de besproken onderwerpen, met nu eens een meer objectgerichte aanpak en dan weer een meer wetenschappelijk-theoretisch getinte insteek. De uitwisseling van gegevens blijkt een belangrijke meerwaarde in de onderzoeksresultaten op te leveren. Verwacht mag worden dat dit proces nog versterkt wordt door de aanstelling van een buitengewoon hoogleraar bouwhistorie in september 2000, zodat de in het Ten geleide zo gewenste 'integratie en samenwerking' inderdaad 'meer vanzelfsprekend' zullen zijn (7). Een samenwerking die meer dan noodzakelijk is voor het behoud van ons door de huidige hoogconjunctuur sterk bedreigde historisch erfgoed.

Karel Emmens

A. de Klerk, *Bouwen aan de hofstad. De geschiedenis van het bouwtoezicht in Den Haag 1250-1900, in sociaal en cultureel perspectief* (Delft: Delft university press, 1998, x + 205 blz., f59,50, ISBN 90 407 1718 4).

Hoewel het bouwtoezicht door de overheid op particuliere bouwers als onderwerp gepresenteerd wordt, kan men *Bouwen aan de hofstad* ook lezen als een ruim opgevatte geschiedenis van de gebouwde omgeving. In Den Haag woonden hovelingen en dorpelingen die onder verschillende jurisdictie vielen. Aanvankelijk had het hof een overwicht. Door de uitgave van bouwpercelen in erfhuur die door de rekenkamer geadmistreerd werd, wist het hof tot omstreeks 1600 greep te houden op de bebouwing. Conflicten tussen dorpelingen kwamen voor de schepenbank, terwijl hovelingen onder het Hof van Holland vielen. Schout en schepenen werden ca. 1325 al geacht te waken over het algemeen belang, dat wil zeggen dat zij toezicht hielden op de rooijlijnen, openbare straten en waterwegen. Die regelgeving werd nauwelijks schriftelijk vastgelegd, zoals uit de costumen van 1548/51 bleek.

Toen die ongeschreven rechtsregels op aandrang van de landsoverheid opgetekend werden, had de dorpsmagistraat al meer greep op het bouwbeleid gekregen. Per slot van rekening groeide het dorp als zetel van bestuursinstellingen en daarmee nam de behoefte aan regelgeving toe. In 1614 kreeg de magistraat meer eigen bevoegdheden en sindsdien werden ook meer verorde-